

**ESTUDI DEL PAISATGE ARQUEOLÒGIC
ANTIC DE L'AGER TARRACONENSIS (A LA
DRETA DEL RIU FRANCOLÍ)**

**INFORME DEL DESENVOLUPAMENT DEL
PROJECTE DURANT EL PRIMER ANY**

**Josep Guitart i Duran
Marta Prevosti i Monclús
Ramon Járrega Domínguez
Loïc Buffat**

Tarragona, 21 de juny de 2006

INTRODUCCIÓ. JUSTIFICACIÓ DEL TREBALL

La ciutat romana de *Tarraco* ha estat objecte de l'atenció dels estudiosos des d'almenys el segle XVII, quan amb l'obra senyera de Lluís Pons d'Icart es comença a recuperar la memòria històrica de la ciutat romana. A aquest estudi hi seguiren d'altres, com les contribucions epigràfiques d'Antoni Agustín i de Hübner, fins arribar al segle XX, en el qual els treballs arqueològics han permès conèixer cada vegada millor la fesomia de la ciutat romana.

Paradoxalment, el poblament rural d'època romana al voltant de *Tarraco* no ha rebut fins ara gaire atenció per part dels estudiosos, possiblement per la importància de la ciutat, la qual cosa ha provocat que l'arqueologia urbana hagi estat (i encara sigui) de preferent atenció pel que fa a la recerca arqueològica. Així, les vil·les romanes d'els Munts (Altafulla) i de Centcelles (Constantí), aquesta darrera coneguda pel seu mausoleu, així com altres restes menys espectaculars (com els columbaris de Vila-rodonà o els mausoleus dels termes d'Alcover i Vila-llonga) eren fins no fa gaire pràcticament els únics testimonis inconnexos del poblament rural al *territorium* de *Tarraco*.

Tanmateix, una bona quantitat de jaciments eren coneguts, encara que sigui de forma parcial, mercès a l'interès de determinades persones i institucions, com ara el Museu de Reus, i de les persones de Salvador Vilaseca i Manuel Jaume Massó, a Reus mateix, o els treballs de prospecció portats a terme per Valeriano Romero, a Riudoms, que han permès documentar una sèrie d'assentaments rurals i aplegar una col·lecció de materials arqueològics que es conserven al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, de Reus, i al Museu Municipal de Riudoms.

En el darrer terç del segle XX, la ràpida transformació dels voltants de Tarragona en àrea industrial ha provocat la realització de diferents intervencions d'urgència que han permès documentar arqueològicament una sèrie d'assentaments rurals romans, la majoria documentats només de forma parcial, en funció de les obres o moviments de terra realitzats. Aquest procés continua a l'inici del segle XXI, amb la qual cosa s'està generant una base de dades sobre el poblament rural de *Tarraco* que encara no ha estat objecte d'un estudi de conjunt.

Solament s'han realitzat dos estudis pròpiament de territori d'aquesta zona, els de Carreté, Key i Millet (CARRETÉ - KEAY - MILLET 1995) i els de Guitart, Palet, Prevosti (GUITART - PALET - PREVOSTI 2003) i (en premsa). El primer es centra al territori immediat a Tarragona, les comarques del Tarragonès i l'Alt Camp. Aquest estudi es basava en la realització d'una prospecció del territori pel sistema de mostreig (mitjançant una sèrie de *transects*), per la qual cosa no pretenia ésser un estudi global de l'antic *territorium*, sinó una aproximació a partir d'una mostra. Per tant, des d'aquest punt de vista el seu abast era limitat, a més que s'havia centrat bàsicament a la zona de l'Alt Camp, tot tocant parcialment el Tarragonès. El fet que deixés totalment de banda la rica zona agrícola del Baix Camp ja limitava força la capacitat d'aquest estudi d'ésser una aproximació completa a la realitat arqueològica del *territorium* de *Tarraco*, com ja es va indicar fa alguns anys.

El segon estudi, centrat al Baix Penedès, es va realitzar dins del marc més ampli dels estudis de paisatge, fet que va comportar l'estudi del poblament, en base a prospeccions intensives i extensives – amb tractament de tecnologia G.I.S. –, l'estudi de la morfologia del territori, la realització d'anàlisis pol·líniques, i un estudi de geologia sedimentològica. Amb això es va intentar la reconstrucció diacrònica no sols dels assentaments humans, sinó també del seu entorn, així com la interrelació entre ambdós generadors d'inputs dins del mateix sistema de paisatge. Un dels resultats remarcables d'aquest estudi va ser constatar l'existència d'una centuriació antiga al Camp de Tarragona, d'origen romà (PALET 2003; ARRAYÁS 2003) la qual cosa indica l'existència d'una àrea rural perfectament organitzada i que sens dubte havia d'estar densament poblada.

Cal tenir en compte les dades recollides a l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya (IPAC), encomanades per la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya a diversos arqueòlegs, per tal de documentar i protegir els jaciments arqueològics coneguts a Catalunya. Encara que la finalitat d'aquest inventari és de catalogació a efectes de protecció dels jaciments, ha estat una de les bases de les quals s'ha partit per a dur a terme els estudis de territori. Una recopilació de les dades de l'IPAC i de la bibliografia ha estat la base de la Tesi Doctoral d'Isaías Arrayás (ARRAYÁS 2003), que és un estudi de territori però d'abast teòric, sense una actuació directa de camp.

Pel que fa a qüestions més concretes relacionades amb el territori, cal fer esment de l'estudi de la producció del vi del camp de *Tarraco*, amb dades de les fonts escrites i dades arqueològiques, que darrerament ha estat objecte de diversos estudis de conjunt (JÁRREGA 1996, entre d'altres).

Dins l'àmbit global de l'Imperi romà, s'estan duent a terme esforços, coordinats per diverses institucions, tendents a aconseguir comptar amb una cartografia al més precisa possible dels antics assentaments (tant rurals com urbans) que hi hagué a l'Imperi; resultat d'aquests esforços és la realització de la *Tabula Imperii Romani* (TIR), de la qual s'han publicat ja alguns volums, i que està en fase de millora i aprofundiment dels seus resultats, tot utilitzant les noves tecnologies i els avantatges dels programes informàtics de tipus G.I.S.

Com una nova fase d'estudi del *territorium* de *Tarraco*, l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC) s'ha plantejat d'obrir-ne una nova fase dins del plantejament teòric i metodològic d'un estudi de paisatge, sota el títol:

"Estudi del paisatge arqueològic antic de l'Ager *Tarraconensis* (a la dreta del riu Francolí)"

L'àrea que s'ha decidit estudiar inicialment és la situada al vessant dret del riu Francolí, bàsicament per dues raons: per un cantó, des del punt de vista geològic, les terres d'aquella banda del riu presenten una clara unitat, essent diferents de les del costat esquerre; d'altra banda, gairebé tota ella pertany a la comarca del Baix Camp (tot i que també hi ha municipis del Tarragonès i, en un cas, de l'Alt Camp). A més, tenint en compte la relativa distància al nucli urbà de *Tarraco*, aquesta àrea proporciona un exemple netament rural del poblament antic, sense mixtificacions amb el que podria representar el fenomen suburbà en sectors més propers a la ciutat.

Es planteja com un projecte de gran abast, que vol ser molt obert al territori on ha d'actuar, i s'ha plantejat en col·laboració amb diverses institucions que treballen en aquest espai. Aquesta investigació s'emmarca dins la Línia de Recerca de l'ICAC "Arqueologia del Paisatge, Poblament i Territori" i del projecte *Forma Orbis Romani* de la Unió Acadèmica Internacional, gestionat a Catalunya per l'Institut d'Estudis Catalans.

Per tal de portar endavant aquest projecte d'investigació, amb data 13 de juny de 2005 s'ha signat un conveni de col·laboració entre l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i les següents entitats institucionals: Diputació de Tarragona, Universitat Rovira i Virgili, Consell Comarcal del Baix Camp, Consell Comarcal del Tarragonès, Ajuntaments d'Alcover, Almoster, Cambrils, Castellvell del Camp, Constantí, Montbrió del Camp, el Morell, la Pobla de Mafumet, Reus, Riudoms, Salou, la Selva del Camp, Tarragona, Vilallonga del Camp, Vila-seca i Vinyols i els Arcs.

METODOLOGIA

L'estudi de la comarca del Baix Penedès, corresponent al sector oriental del *territorium* de *Tarraco*, proporciona una base metodològica que ha pogut ésser aplicada a la prospecció de les terres corresponents al mateix, situades al costat dret del riu Francolí. D'altra banda, l'associació del projecte amb la realització de la *Tabula Imperii Romani* també ha marcat algunes pautes metodològiques. Aquestes pautes han conduït a la configuració d'una fitxa d'inventari de jaciments.

Tal i com s'explicava al projecte d'investigació, la metodologia global es resumeix com segueix:

- Buidat de l'IPAC, bibliografia i cartografia:
- Prospeccions extensives
- Prospeccions intensives
- Elaboració de la base de dades connectada a un G.I.S.
- Estudis de pal·linologia
- Estudis de morfologia del territori
- Estudis d'arqueofauna
- Estudis de geologia

En una segona fase, es realitzaran:

- Prospeccions geofísiques, excavacions i sondejos

- Estudi de col·leccions i museus

BUIDAT DE L'IPAC

S'ha realitzat per part de Ramon Járrega, Sergio Linares, Oscar Matas i Marta Prevosti. En base a la informació que se n'ha extret, s'han confeccionat les primeres fitxes dels jaciments coneguts.

BIBLIOGRAFIA

Posteriorment s'ha complementat la informació de les fitxes amb el buidat de tota la bibliografia que feia referència als jaciments. Han dut a terme aquesta tasca Ana Garrido, Ramon Járrega, Héctor Orengo i Marta Prevosti. També s'han buidat les memòries dipositades a l'Àrea de Recerca i Coneixement del Dpt. de Cultura de la Generalitat, per part de Sergio Linares i Marta Prevosti. Tota la informació s'ha introduït a les fitxes dels jaciments corresponents.

PROSPECCIONS EXTENSIVES

D'altra banda, era necessari dur a terme una prospecció arqueològica del territori amb la finalitat de comprovar les dades arqueològiques referents als jaciments coneguts. Per aquesta raó, es va demanar permís de prospecció a la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya. Aquesta prospecció fou autoritzada, a nom dels drs. Josep Guitart i Ramon Járrega, i ha estat duta a terme entre els mesos de setembre i desembre de 2005.

En la present fase de prospeccions extensives, en base a les fitxes elaborades a partir de l'IPAC i amb una bona base cartogràfica, es va planificar la visita de tots els jaciments coneguts, per realitzar-hi una prospecció exhaustiva i per recollir totes les dades de la fitxa de jaciment del projecte. La complimentació de la fitxa *in situ* ha estat l'objectiu aplicat a cada jaciment, amb la qual cosa s'ha aconseguit reunir una informació el més exhaustiva possible sobre cada un d'ells, superant la que ja estava disponible a l'Inventari Arqueològic de Catalunya. En base a les dades recollides en aquestes prospeccions, s'ha iniciat l'elaboració de la base de dades Access del projecte, connectada al GIS.

Els treballs de prospecció han estat dirigits, d'acord amb la sol·licitud i l'autorització (per part de la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya) del permís de prospecció corresponent, per Josep Guitart i Ramon Járrega. Tanmateix, la direcció tècnica dels treballs de camp ha estat efectuada per part de Marta Prevosti. Les tasques tècniques de camp han estat dutes a terme també per Loïc Buffat, investigador que gaudeix d'una beca postdoctoral per a una estància a l'ICAC. Per als treballs de planimetria a partir dels sistemes GIS s'ha comptat amb la col·laboració de Carme Ruestes, de la

Universitat Autònoma de Barcelona, i d' Héctor Orengo, de l'ICAC, qui ha treballat també en les tasques de complimentació i configuració de les fitxes d'inventari. També ha col·laborat en les prospeccions, Jordi Morer.

S'ha comptat també amb la participació activa de diversos arqueòlegs coneixedors del terreny, que han estat d'ineestimable ajuda per a la localització i identificació dels jaciments: els Srs.: Montserrat García, qui ens ha acompanyat en els jaciments dels termes municipals de Tarragona, Vila-seca, Salou, Constantí i Vila-llonga; Pedro Otiña, amb qui hem reconegut els jaciments dels termes de Cambrils, Riudoms i la Selva del Camp; Manuel-Jaume Massó, director del Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus, amb qui hem visitat els jaciments de la zona de Reus i Castellvell; Valeriano Romero, qui ens ha acompanyat en els jaciments del terme de Riudoms; Andreu Oller, en el terme municipal de la Selva del Camp; i Josep Francesc Roig, qui ens ha mostrat els jaciments del terme d'Alcover.

S'ha comptat també amb l'assessorament *in situ* del Dr. Aureli Àlvarez, per a l'estudi geològic del terreny, i amb la col·laboració de Raquel Daza per l'estudi geològic de l'entorn de cada jaciment.

Els treballs de prospecció, a més de l'equip estable esmentat més amunt, han comptat amb la col·laboració entusiasta de diferents estudiants d'Història de les Universitats de Barcelona i Autònoma de Barcelona (Josep M. Fayula, Mireia Vila, Carla Vilar, Elisabet Díaz, Juan Antonio Martínez, Verónica Roder), així com a Riudoms del Sr. Valeriano Romero, la qual cosa ha facilitat enormement les tasques de prospecció, especialment en jaciments més extensos, en haver pogut reconèixer intensament el terreny en comptar amb un equip més extens. D'altra banda, el fet de tractar-se en la seva major part d'estudiants d'Arqueologia ha motivat que els treballs de prospecció hagin estat també importants eines docents de cara a la formació d'aquests estudiants.

El treball de camp ha consistit en la prospecció intensiva del territori en aquells indrets en els quals hi havia constància de l'existència d'un jaciment arqueològic d'època ibèrica i/o romana, fonamentalment a partir de les dades reunides a l'Inventari Arqueològic de Catalunya, però també de les proporcionades per altres fonts, fins i tot de tipus oral. En aquest sentit, s'ha procurat sempre comptar amb la col·laboració directa d'arqueòlegs coneixedors del territori, per tal que la identificació i documentació dels jaciments fos el més acurada possible.

Entre els camps a omplir en la fitxa, s'ha treballat en:

- Adquirir bona informació sobre la toponímia. La denominació de cada jaciment, en funció de la seva història, varia sovint i es presta en conseqüència a errors que cal desfer i evitar. En principi, sempre partim de la idea que cal conservar la denominació tradicional, dins del món de l'arqueologia, que s'ha donat a cada jaciment.
- Topografia. La localització amb coordenades UTM s'ha fet amb un aparell GPS i en els mapes d'escala 1/10.000 i 1/5.000, de l'ICC, sobre el terreny. S'ha fet també la descripció de la topografia de cada

jaciment, segons uns paràmetres que es van determinar prèviament amb l'ajut del geògraf que col·labora al projecte, Dr. Albert Pèlach (UAB). Bàsicament es classifiquen en muntanya, peudemont o plana, que a la seva vegada s'han de caracteritzar entre plana o pendent, i dins de la segona possibilitat, orientació del pendent. Això s'ha d'acompanyar d'una breu descripció dels accidents geogràfics on es troba el jaciment i immediats. L'alçada s.n.m. s'introduirà a la fitxa "a posteriori", a partir del mapa de situació. L'extensió de les troballes superficials també s'han recollit com una dada numèrica (en m²), a més d'haver-se indicat sobre els mapes que han estat utilitzats a la prospecció. És evident que aquesta dispersió pot ocupar sovint un espai major que el de l'hàbitat antic, és a dir que marqui un perímetre més gran a causa de les tasques agrícoles que haurien actuat de dispersores. De tota manera, s'ha considerat l'àrea de dispersió total (davant la impossibilitat de localitzar, en la majoria dels casos, restes arquitectòniques), per tal de no deixar fora zones que siguin susceptibles d'haver format part de l'assentament antic. D'altra banda, s'ha tingut en compte la major o menor concentració de materials. Els aspectes topogràfics de cada lloc són importants, per tal de caracteritzar-lo més enllà de la informació del mapa, complementant amb aspectes geomorfològics. Aquests elements són de gran interès per tal de poder identificar les característiques funcionals de l'hàbitat antic que s'està estudiant.

- Una vegada situats en el jaciment, l'equip de treball s'ha dividit sobre el terreny seguint intervals regulars d'uns 5 m entre cada dos prospectors, i s'ha reconegut a peu el jaciment per tal d'identificar visualment qualsevol resta que s'apreciés en superfície. Aquestes restes han estat fonamentalment fragments ceràmics, però també s'han pogut documentar altres elements d'importància de tipus lític i metàl·lic, així com elements arquitectònics.
- Els materials ceràmics han estat objecte d'un tractament diferenciat, ja que han estat identificats i classificats directament en el camp, on s'han tornat a deixar, recollint-se només aquells més significatius o que presentessin dubtes, tenint en compte que no sempre és possible identificar una producció o forma ceràmica quan es troba directament en el camp. En aquests casos, s'ha procedit a desar els materials en bosses, degudament siglades, i han estat traslladats a l'ICAC, per tal de dur a terme el seu procés d'estudi. Per tant, s'ha portat a terme *in situ* un primer inventari de materials, que ha estat completat posteriorment amb el treball de laboratori, en relació als materials que han estat transportats a l'ICAC. Considerem d'un interès fonamental l'estudi dels materials arqueològics, ja que el seu valor no s'ha de limitar a la simple consideració com a element de datació, sino que també són testimonis d'una activitat econòmica en una època i en un indret concret.
- Descripció. S'ha procedit a fer la descripció de les restes que afloraven en superfície, quan n'hi havia, així com una valoració de les troballes superficials mobiliars.

- S'ha dut a terme també la creació d'un catàleg fotogràfic dels jaciments, que abasten des d'una visió general dels mateixos fins a detalls més concrets, quan ha estat necessari.
- En el transcurs de les prospeccions, s'ha tingut en compte també la presència d'antics camins d'ús perllongat, que poden ésser d'origen romà, l'estudi dels quals serà també d'interès per a la reconstrucció de la morfologia històrica del *territorium* de *Tarraco*.

CLASSIFICACIÓ DELS MATERIALS DE LA PROSPECCIÓ

Com s'ha dit més amunt, es va procedir en el decurs de la prospecció a recollir una sèrie de materials (especialment ceràmiques) amb la finalitat de procedir al seu estudi de laboratori a la seu de l'ICAC. La majoria dels materials es varen deixar *in situ* al camp, per les raons esmentades abans. Els que es varen recollir es varen aplegar bàsicament pels següents motius:

- Presentar, per diverses raons (estat de conservació de les peces o presència de concrecions que impedièn veure-les bé) dificultat de classificació *in situ*, la qual cosa obligava al seu trasllat per tal de poder estudiar-les.
- Tenir alguna característica específica (forma, decoració) que aconsellés recollir-les per tal de dibuixar-les i efectuar un estudi més aprofundit, a més de la posterior conservació museològica d'aquestes peces.

La classificació del material (més del 90 per cent del qual eren ceràmiques) s'ha dut a terme a l'ICAC durant el primer semestre de l'any 2006. Amb aquesta classificació, s'ha completat la identificació dels materials documentats durant la campanya de prospecció de l'any 2005, amb la qual cosa les dades corresponents han estat afegides a les fitxes de cada jaciment.

Resta pendent la utilització dels materials arqueològics en el marc de l'estudi general de la zona considerada en la prospecció, en el qual aquests materials no tindran solament un valor com a elements de datació, sinó també com a material de primera mà per tal de procedir a l'estudi de les activitats econòmiques dels assentaments rurals de l'*Ager tarraconensis*.

ESTUDI DE COL·LECCIONS DE MATERIALS

Més enllà de la valoració dels materials arqueològics documentats directament en les prospeccions, es fa evident que un estudi complet del poblament antic a l'*Ager tarraconensis* no es podia dur a terme sense tenir en compte també les diverses col·leccions que es troben disperses pel territori, si més no de les que en tenim coneixement. En la major part dels casos es tracta de materials dipositats als museus, i procedents d'excavacions arqueològiques, però també de troballes fortuïtes.

La tasca de catalogació i inventari d'aquests materials, així com del dibuix dels mateixos, s'ha iniciat també durant aquest primer any. Fins ara s'han estudiat tres conjunts de materials:

1 – Vil·la romana dels Antigons (Reus). Aquesta vil·la fou objecte d'una excavació d'urgència dirigida per Lluïsa Vilaseca, amb la col·laboració de Jaume Massó i Ramon Capdevila, durant els anys 1977-78. Encara que les circumstàncies de les troballes no permeteren fer una excavació totalment acurada (a causa de la pressió urbanística prèvia a la construcció d'un polígon industrial, en una etapa prèvia a la institució del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya i de la legislació vigent), l'estudi dels materials ha permès documentar una sèrie de contextos localitzats durant l'excavació i pràcticament inèdits fins ara, com són un forn d'àmfores, un abocador de principis del segle III, un nimfeu monumental (corresponent a la *pars urbana* de la vil·la) i un forn de calç datable vers els segles VI-VII. D'especial interès és l'esmentat abocador, que ha proporcionat milers de fragments ceràmics que han estat ja inventariats, i que un cop es completi l'estudi constituiran una important base per al coneixement de l'activitat econòmica a l'*Ager tarraconensis* en les èpoques antoniniana i severiana.

2 – Jaciments arqueològics de la zona de Riudoms. S'han catalogat els materials trobats en aquest terme municipal que es conserven al Museu Municipal d'aquesta localitat. Encara que hi ha diversos jaciments arqueològics, els conjunts més importants procedeixen dels jaciments de Molins Nous (que foren objecte d'excavacions), Mas d'en Toda i la Timba del Castellot. Aquests materials han estat útils per tal de documentar les fases cronològiques d'aquests jaciments, així com per tal de copsar la seva importància econòmica, com es desprèn, per exemple, d'una important col·lecció d'aplacats de marbre procedents del jaciment de Mas d'en Toda.

3 – Mas de Valls (Reus). Aquesta vil·la romana ha proporcionat una sèrie de materials que en aquest cas no es conserven a cap museu, sino a la col·lecció de les caves Muller, radicades al mateix emplaçament del Mas de Valls que dona nom al jaciment. Aquest cas documenta la importància que té la correcta valoració de les col·leccions particulars per a un estudi global del territori, sense limitar-nos només als conservats als museus.

Aquest cas concret és d'especial interès, ja que existia constància d'haver-se dut a terme algunes intervencions arqueològiques per part del Dr. Salvador Vilaseca, que varen proporcionar una sèrie de materials que es varen traslladar al Museu Municipal de Reus (actualment Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca), i que es varen perdre en la seva totalitat a causa d'un bombardeig durant la guerra civil espanyola. Tanmateix, al Mas de Valls es va conservar una important col·lecció de materials (especialment ceràmiques) que han permès documentar una àmplia seriació cronològica que comença en època tardoibèrica o romano-republicana (sembla que amb alguns precedents al Bronze Final – Primer Ferro) i té una continuïtat fins l'Antiguitat Tardana, fins al segle V com a mínim.

D'altra banda, s'ha pogut documentar l'existència d'un plànol de les troballes efectuat els anys 30 per Salvador Vilaseca, que ha estat de gran ajuda

per tal de documentar l'àrea de dispersió del jaciment. Així, aquesta intervenció de l'equip investigador ha permès documentar prou acceptablement un jaciment del qual s'en tenia coneixement però poquíssimes dades empíriques, en gran part a causa de la pèrdua dels materials dipositats a Reus i malauradament perduts per les causes abans esmentades.

Fins aquí podem esmentar les col·leccions estudiades, però en resten d'altres encara pendents d'estudi, com les del Museu d'Alcover i els materials que eventualment puguin trobar-se a la seu del Museu Nacional Arqueològic de Catalunya a Tarragona, encara en fase de localització. De tota manera, és previsible que la col·lecció més abundant (o una de les més abundants) sigui la dels Antigons de Reus, de la qual, tot i que encara en curs d'estudi, ja està tancada la part corresponent a la catalogació dels materials.

EXCAVACIONS

Durant les prospeccions extensives es va treballar al jaciment dels Molins Nous de Riudoms, on encara eren visibles les restes posades a la llum per una excavació realitzada fa trenta anys pel Sr. Valeriano Romero. Degut a la singular importància de les restes, es va procedir a fer-hi una intervenció de topografia i petita excavació. Això ha permès estudiar les fases d'evolució d'un assentament que va des del període republicà fins a la tardoantiguitat, dedicat en les darreres fases a trull d'oli.

L'interès dels resultats, així com les possibilitats que semblaven oferir els camps que l'envolten, ens van empènyer a tornar-hi a intervenir amb una prospecció geomagnètica, que s'ha fet els dies 15 i 16 de juny de 2006. Els resultats estan encara en elaboració.

ESTUDI DE LES VIL·LES

S'ha endegat un estudi específic de les vil·les romanes de la zona que ens ocupa, a càrrec d'un especialista en el tema, el Dr. Loïc Buffat, que ha estat durant un any treballant a l'ICAC com a investigador postdoctoral. Aquest estudi permetrà calibrar especialment els aspectes econòmics de les vil·les i fer la comparació amb altres àrees de l'imperi romà. Es troba en la fase final de recollida de dades i de redacció de resultats.

ANÀLISIS DE PALEOMAGNETISME EN FORNS

Amb el Dr. Aureli Álvarez, s'ha procedit a fer anàlisis de paleomagnetisme en diversos forns localitzats en les prospeccions. Es tracta de datar-ne la darrera cuita, mitjançant aquest sistema, que es basa en el fet que els minerals de ferro s'orienten segons el pol de la terra en el moment en que la temperatura és molt elevada i en refredar-se, conserven aquesta orientació. Els resultats estan encara en procés.

ANÀLISIS D'ESCÒRIES DE FERRO

Durant les prospeccions, s'han recollit una sèrie d'escòries, juntament amb ceràmiques romanes, que semblaven indicar que en aquells indrets hi hagués hagut indústries artesanals de ferro. Per tal d'assegurar-ho, s'ha procedit a fer-les fer analitzar a la Unitat d'Estudis Arqueomètrics de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Els resultats han demostrat que sols una de les mostres eren testimoni del treball del ferro. Dues altres eren fragments de roca volcànica, que serviran per donar fe de la presència de pedres de molí basàltic, que atesten l'activitat econòmica de la molta de gra o d'oliva. Una quarta mostra ha resultat ser un fragment de rebuig de la producció de ceràmica en el jaciment corresponent.

PAL·LINOLOGIA

Durant el primer any del projecte, s'ha fet la recerca en mapes antics, on s'han localitzat zones humides aptes per haver conservat el pol·len. Encara s'han de fer les sortides al camp per comprovar la viabilitat de fer-hi extraccions de columnes pol·líniques.

MORFOLOGIA DEL TERRITORI

Els estudis de la xarxa de camins s'han iniciat durant el procés de prospeccions extensives: s'han recollit les dades de la bibliografia, s'han recollit notícies orals i s'han fet observacions sobre el terreny, durant les sortides al camp per a la prospecció dels establiments coneguts. Actualment ja s'han recollit sobre el mapa set punts d'interès excepcional per al tema.

ARQUEOZOOLOGIA

El programa general en aquest camp és de fer l'estudi de la fauna de tres jaciments de la zona. Com a jaciment romà d'interior es va triar la vil·la dels Antigons (Reus). Com a jaciment de la costa es va triar la vil·la de la Llosa de Cambrils. Està pendent de triar-se un tercer jaciment. S'ha iniciat la identificació de les restes de fauna del jaciment dels Antigons de Reus, a càrrec de la Sra. Silvia Valenzuela. Es preveu que aquest estudi estigui enllestit a la fi del mes de juliol.

GEOLOGIA

Els estudis de sedimentologia, que realitza la Sra. Raquel Daza, sota la direcció del Dr. Aureli Álvarez, estan programats per a ser conclusos en el

2006. De moment s'han realitzat sortides de camp, però encara cal fer algunes sortides de camp més i l'elaboració de les dades. Aquestes dades seran d'interès excepcional per poder calibrar la visibilitat i afloració o no dels jaciments de l'Antiguitat en la superfície actual de les diverses parts del territori.

Manca encara trobar un especialista que es pugui fer càrrec de l'estudi dels recursos hídrics de la zona.

JACIMENTS DE LA PROSPECCIÓ (124) (mapa adjunt):

ALCOVER (9)

El Degotall
Mausoleu del Mas d'en Burguet
Mausoleu de Roques Roges
Partida del Vilassec
Pont de Goi
Mas de Gassol
El Serradal 1 (no a l'IPAC)
El Serradal 2 (no a l'IPAC)
Camí del Molí (no a l'IPAC)

CAMBRILS (16)

Antigons, Els / Partida de Sant Joan
Cap de Sant Pere, El
Torre de l'Ermita Santuari de la Mare de Déu del Camí
Llosa, La
Mas d'en Bosch
Parellada, La
Mas del Xaranga o Partida de la Pujada de Na Ponça
Tallats, Els
L'Esquirol
Castell de Vilafortuny
El Cavet
La Riera de Riudecanyes o els Masos
Mas Rovira (partida del Regueral) (no a l'IPAC)
Les Basases (no a l'IPAC)
La Mineta (no a l'IPAC)
CEIP Cambrils (no a l'IPAC)

CASTELLVELL DEL CAMP (2)

Les Barqueres
Poblat ibèric de Santa Anna

CONSTANTÍ (13)

Mas dels Frares
Centcelles
Les Argiles
Mas d'en Bosch / Les Tries
Mas de Serapí / La Creu de Salom
Sant Pol
Sant Llorenç
Camí d'Almoster a Tarragona / Riudarenes II
Vil·la de les Gavarres o les Gavarres II - Poblat ibèric
Poblat de Riu Clar

Riudarenes I
Les Gavarres I o les Gavarres A
Mas de Serapí II

LA POBLA DE MAFUMET (4)

Mas Blanc
Necròpoli de Mas Sardà
Vil.la de Mas Sardà
Repsol Químiques

REUS (17)

Antigons, Els
Barranc de l'Escorial
Camí de la Pedra Estela
La Catafara
Buada, La / Espluga Pobra / Forn romà de Castellvell / Vilar, El
Forn del Cabalet, El
Gas Reusenc
Grassa, La
Mas del Rofes / Vil.la romana de la carretera del Morell
Mas de l'Inspector
Mas de Valls
Monterols
Partida del Mas Calbó
Partida del Mas de les Cabres-I
Plaça Isabel Besora / Pastoreta, La
Vilar, El / Hort Lluny / Hort Pintat
Brugar, El / Burgar, El
Carretera de Tarragona, núm. 18

RIUDOMS (11)

L'Alqueria
L'Hort del Pelat
Mas de Barenys
Planes del Roquís
Mas de Gomandí
Mas del Pesoler
Molins Nous
Mas d'en Felip
Timba del Castellot o les Timbes
Mas d'en Toda
Mas de Gomandí 2

SALOU (15)

Vil.la de Barenys

Carrers Barcelona / València
Bosc del Quec, El
Burguera, La
Muebles Aterco
Urbanització "El Mirador"
Mas Paella
Conducció de la Cadeneta
Vil.la de la Platja Llarga
Tossal de la Canyada / Tossal de la Ganayada
Vèrtex Geodèsic
Corral del Baló
Parcel·la 590 (Port Aventura)
Parcel·la 573 (Port Aventura)
Pla del Maset

LA SELVA DEL CAMP (11)

Barranc de Sales
El Vilar de la Font de l'Albelló
Mas d'en Bertran
Vilar de la Quadra del Paborde
Mas del Cristià
Mas Murillo o l'Horta
Mas Nolles
Plaça de Sant Andreu
El Prat
Paret Delgada
Camí de Tarragona, prop del Mas del Belltall (no a l'IPAC)

TARRAGONA (9)

Mas de la Boella
Pont Vell del Francolí
Els Mongons I
Els Mongons II
Sales
Poblat de Riu Clar
Mas dels Canonges
Castell dels Mongons (no a l'IPAC)
Camí Vell de Salou

VILALLONGA DEL CAMP (4)

Les Costetes
Vil.la del Cogoll
Enterrament del Cogoll
Font de l'Astor (camins)

VINYOLS I ELS ARCS (1)

La Font Coberta

VILA-SECA (5)

Vil·la dels Aragalls

Vil·la “Bayer”

Vil·la de la Canaleta o Forn de Vila-seca i Salou

Partida de la Carreró

Cal·lípolis o la Pineda

Camins (7)

Camí de Vilafortuny o de Sant Joan (Vinyols i els Arcs)

Camí de Castellvell, cruïlla Camí del Roquís (Reus)

Camí de Barenys (Salou)

Camí de l’Horta (la Selva del Camp)

Creu del Terme (la Selva del Camp)

Camí de Mas Serapí (Constantí)

Camí de Sant Llorenç (Constantí)

RESULTATS

Tot i que lògicament el treball d'investigació està en curs, i que per tant seria prematur plantejar aquí uns resultats científics massa concloents, sí que podem avançar alguns resultats, tant des del punt de vista de mostrar el treball realitzat com de tipus científic, a partir de les dades que hem pogut recollir en els treballs de camp.

Des del punt de vista de la documentació arqueològico-topogràfica dels jaciments, podem destacar els següents resultats:

- Els treballs s'han centrat sobre el total de 124 jaciments que s'indiquen més amunt, ordenats per termes municipals, per bé que alguns (pocs) han resultat inprospectables.
- Cada un d'aquests jaciments ha estat objecte d'una fitxa d'inventari, en la qual s'han recollit totes les dades que ens interessin per a l'estudi dels mateixos. 117 d'ells són establiments i 7 són camins.
- La ubicació topogràfica precisa d'aquests jaciments, gràcies als mapes i l'ús del GPS, ens permetrà configurar una planimetria avançada a partir dels sistemes GIS; una mostra d'això és el mapa de síntesi que acompanya aquest informe. A partir d'aquí, podrem comptar amb una topografia ben documentada dels jaciments ibèrics o romans a l'àrea estudiada.
- Tot i que en molts casos tan sols ha estat possible documentar una presència, més o menys significativa, de materials en superfície, en d'altres s'han documentat restes d'estructures arquitectòniques *in situ*, algunes d'elles d'entitat, com en els jaciments de Mas dels Frares i Mas d'en Bosch (Constantí), Molins Nous (Riudoms), el Cogoll (Vila-llonga del Camp) o el Burguet (Alcover). Des del punt de vista de l'evolució cronològica i de l'activitat dels assentaments constatats, podem posar de relleu les dades següents:
- S'han documentat pocs hàbitats ibèrics de poblament concentrat, en alçada, i tan sols dos de típics, el de Santa Anna (Castelvell) i el de la Punta de la Sella (Salou), tot i que la Timba del Castellot (Riudoms) sembla respondre també a aquest esquema, i probablement també el del Mas d'en Felip. Hi ha algun altre assentament amb materials d'època tardorepublicana que podrien correspondre a hàbitats ibèrics en plana, però en escàs nombre.
- En els jaciments de poblament dispers, ibèrics i/o romans, tot i que no hi ha materials de vernís negre en la majoria dels casos, l'àmfora itàlica és molt abundant. Aquest fet, a més de documentar un probable origen tardorepublicà en molts assentaments rurals, indica un important flux comercial entre la península itàlica i *Tarraco* que caldrà examinar amb cura, i que sembla superior al que s'ha constatat en altres zones properes.

- Sense deixar el tema de les àmfores, i tot i que la preponderància de la producció tarraconense és aclaparadora, la presència d'àmfores bètiques en un nombre significatiu de jaciments indica una certa implantació del comerç amb el Sud d'*Hispania* a l'àrea de *Tarraco*.
- La troballa de grans quantitats de materials d'escombrera en jaciments com el Mas de Gomandí (Riudoms) i Mas d'Antoni Corts - les Planes del Roquí (Riudoms - Reus) testimonien l'existència d'àrees terrisseres destinades a la producció d'àmfores locals (formes Dressel 2-4 i 7-11) que semblen haver tingut un volum molt important.
- El caire agrícola de la majoria dels assentaments està atestat per la presència de *dolia*. Tanmateix, en alguns assentaments es pot constatar un nivell de luxe innegable, com ho indica la presència de mosaics (Paret Delgada, Centcelles), elements escultòrics (els Antigons, Mas d'en Toda, Vilar de la Font de l'Albelló...) i elements arquitectònics (com els *balnea* de Mas d'en Gras, del Mas dels Frares, de la Pineda o del Cogoll).
- Tot i que hi ha una clara disminució, es constata una presència significativa d'assentaments que continuen actius durant el període tardoantic, fins i tot en dates força tardanes, com els segles VI-VII, i que ens permeten plantejar-nos el problema del final d'aquests assentaments i la seva solució de continuïtat amb el poblament d'època altomedieval.

PROGRAMACIÓ PER A L'ANY 2006 - 2007

Prospeccions.- En base als resultats obtinguts en la prospecció extensiva, amb l'estudi del mapa que s'ha generat, es programarà una campanya de prospecció intensiva, que tindrà lloc els mesos de setembre, octubre i novembre de 2006. Durant els mesos de gener fins a juny de 2007, es farà la neteja, siglatge, classificació i inventari de les ceràmiques que es recullin, s'introduiran els resultats a la fitxa i s'elaboraran els mapes. A partir d'aquí es programaran les campanyes de comprovació de dades per sondejos i prospeccions geofísiques.

Excavacions.- Un dels jaciments visitats durant les prospeccions extensives, el de Molins Nous del terme municipal de Riudoms, es va triar per fer-hi una intervenció de topografia i petita excavació. La singular importància de les restes, juntament amb la circumstància que encara estaven visibles, després d'una excavació realitzada fa trenta anys, ens va empènyer a tirar-la endavant. Posteriorment, amb uns resultats força interessants, encara hi hem tornat a intervenir amb una prospecció geomagnètica.

Si l'experiència de les prospeccions geofísiques dona resultats d'interès, la tornarem a repetir en d'altres jaciments, durant el segon any del projecte. Amb això aconseguirem tenir un coneixement força més acurat de les restes que hi ha sota terra. L'extensió dels jaciments, que és una dada fonamental per estudiar-ne les categories, o bé el coneixement de la planta dels establiments, dada essencial per conèixer-ne la tipologia, poden ajudar enormement en la valoració final del poblament.

Estudi de col·leccions.- Tot i que s'havia programat l'estudi de les col·leccions en el segon any, ja s'han començat en el primer, i de fet es troben en un estadi força avançat. S'han estudiat les col·leccions del museu de Reus, on destaca especialment la de la vil·la dels Antigons. També s'ha estudiat la del Mas de Valls i les del museu de Riudoms. Falten per estudiar les del museu d'Alcover, les de Vilaseca i les del MNAT, que es treballaran durant el segon any de projecte.

Estudi de les vil·les.- S'ha endegat un estudi específic de les vil·les romanes de la zona en estudi, a càrrec d'un especialista en el tema, el Dr. Loïc Buffat, que ha estat durant un any treballant a l'ICAC com a investigador postdoctoral. Aquest estudi es troba en la fase d'anar tancant la recollida de dades i de redacció de resultats. En el segon any del projecte, s'hi incorporaran les dades noves que sorgeixin amb la prospecció, per bé que l'essencial d'aquest programa ja està enllestit.

Pal·linologia.- Durant el primer any del projecte, s'han estudiat els mapes antics disponibles, per tal de localitzar-hi àrees humides, adequades per a extreure'n les columnes pol·líniques. Actualment, ja estan definides i cal passar a fer les sortides de camp per comprovar-ne la utilitat i fer les perforacions. Tot seguit es passarà a processar el material per iniciar el recompte dels pol·lens de cada estrat, així com les analítiques de C14 de mostres de matèria orgànica per obtenir les datacions. Finalment s'elaboraran els resultats.

Arqueozoologia.- S'ha iniciat la identificació de les restes de fauna del jaciment dels Antigons de Reus, a càrrec de la Sra. Silvia Valenzuela. Es preveu que aquest estudi estigui enllestit a la fi del mes de juliol. Tot seguit es realitzarà l'estudi de la fauna del jaciment de La Llosa de Cambrils, amb una programació de temps que depèn dels investigadors que se n'encarregaran.

Morfologia del territori.- Els estudis de la xarxa de camins s'han iniciat durant el procés de prospeccions extensives: s'han recollit les dades de la bibliografia, s'han recollit notícies orals i s'han fet observacions sobre el terreny, durant les sortides al camp per a la prospecció dels establiments coneguts. En el proper any, s'ha programat l'estudi de la fotografia aèria i dels mapes, per poder tornar a sortir a comprovar sobre el terreny les observacions que s'aniran fent. També es faran cales arqueològiques de comprovació.

La primera excavació arqueològica programada és deguda a una observació feta en una de les sortides de la prospecció extensiva: al Camí de Vilafortuny, al sud del terme municipal de Vinyols i els Arcs. S'hi va observar un estrat amb materials ibèrics, en el marge superior del camí, en una llargada d'uns vint metres.

Geologia.- Els estudis de sedimentologia, que realitza la Sra. Raquel Daza, sota la direcció del Dr. Aureli Álvarez, estan programats per a ser conclusos en el 2006. De moment s'han realitzat sortides de camp, però encara cal fer algunes sortides de camp i l'elaboració de les dades.

En el primer any de desenvolupament del projecte, s'han realitzat una sèrie d'analítiques: mostres d'escòries metàl·liques recollides en prospecció, analítiques de forns pel sistema del paleomagnetisme, anàlisis de marbres. En el segon any, seguirem fent les analítiques necessàries, segons ho comportin les troballes.

Manca encara trobar un especialista que es pugui fer càrrec de l'estudi dels recursos hídrics de la zona.

BIBLIOGRAFIA:

ARRAYÀS, I. (2002): *Morfologia històrica del territorium de Tarraco en època tardo-republicana romana o ibèrica final (ss. III-I a.C.): cadastres i estructures rurals*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona: Bellaterra (Barcelona).

CARRETÉ, J.M.; KEAY, S; MILLET, M. (1995): *A Roman Provincial Capital and its Hinterland. The Survey of the Territory of Tarragona, Spain, 1985-1990*. Journal of Roman Archaeology, Supplementary Series, 15. Ann Arbor (Michigan, USA).

GUITART, J; PALET, J.M.; PREVOSTI, M. (eds.): *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2003.

GUITART, J; PALET, J.M.; PREVOSTI, M. (en premsa): *Forma Orbis Romani. Tarraco 1*, Ed. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

JÁRREGA, R. (1996): Poblamiento rural y producción anfórica en el *territorium* de Tarraco (Hispania Citerior), *Journal of Roman Archaeology*, 9, pp. 471-483. Ann Arbor (Michigan, USA).